

Основни индикатори развоја пољопривреде у Босни и Херцеговини - ретроспектива од 1950. до 2010. године

Жељко Вашко¹, Стево Мирјанић¹

¹Пољопривредни факултет, Универзитет у Бањалуци

Сажетак

Задњих двадесетак година пољопривреду у Босни и Херцеговини карактерише транзиција од социјалистичке планске у капиталистичку тржишну привреду и обнова од посљедица грађанског рата. Често се достигнути степен развоја пољопривреде у Босни и Херцеговини (БиХ) цијени на бази поређења одређених индикатора њеног стања са земљама региона или ЕУ. У раду је одабран приступ поређења развоја пољопривреде у БиХ са самом собом, односно праћење развоја њене пољопривреде у шездесетогодишњем периоду, почев од 1950. године, закључно са 2010. годином. За ову ретроспективу одабрани су индикатори за које је било могуће наћи упоредне податке за читав период: бруто домаћи производ (БДП) пољопривреде, пољопривредна запосленост, величина и структура пољопривредних и обрадивих површина, обим производње и просјечни приноси неких кључних пољопривредних производа и бројно стање стоке. Анализом ових индикатора утврђено је да је у протеклих шездесет година у БиХ дошло до повећања БДП пољопривреде, успрокс значајном смањењу пољопривредног становништва, да су смањене обрађене површине и измјењена структура употребе обрадивих површина, да су просјечни приноси повећани, али не значајно, и да је број стоке код неких врста смањен (говедо, овце и коњи), а код других повећан (свиње и живина). На основу анализе одабраних индикатора, а имајући у виду развој производних снага који се у међувремену десио, генерални закључак је да је остварен одређен, али недовољан, напредак у развоју пољопривреде у БиХ у периоду од 1950. до 2010. године. У транзиционом периоду које је започео и још увијек је на сцени у БиХ и њена пољопривреда мора значајно да се мијења у прилагођава новим условима производње и продаје пољопривредних производа.

Кључне ријечи: Босна и Херцеговина, пољопривреда, развој, индикатори развоја

Увод

Распадом бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), деведестетих година прошлог вијека, настало је шест нових држава које су сљедбенице некадашњих шест социјалистичких република, федеративних јединица социјалистичке Југославије. Распад СФРЈ и настанак нових држава прати процес транзиције њиховог друштвено-економског система од социјалистичког према капиталистичком, односно од планске према тржишној привреди. Босна и Херцеговина (БиХ) је једна од нових транзицијских земаља настала распадом СФРЈ.

У бившој Југославији пољопривреда је имала значајну улогу, нарочито у њеним почетним фазама развоја. На другој страни, пољопривреда није имала исти значај за све њене републике. Босна и Херцеговина је била једна од слабије развијених република и за њу је пољопривреда била и остала важна све до њеног одцјепљења које се десило 1992. године. Издвајање БиХ из СФРЈ се није одиграло мирним путем, него га је пратио грађански рат у периоду 1992-95. година. Тај рат је узроковао значајне ратне штете и застој у реформама, које практично нису биле ни почеле, тако да је економска ситуација у БиХ у првим послеријатним годинама била знатно лошија него у моменту њеног осамостаљења 1992. године. Универзално је правило да на ниском степену развоја неке земље пољопривреда има много већи значај и допринос за њен развој од индустрије и других секундарних и терцијарних дјелатности, нарочито у погледу запољавања радне снаге (познат као Левисов дулани секторски модел развоја).

Стога је било интересантно урадити анализу стања пољопривреде у БиХ у транзиционом и упоредити је са њеним стањем у предтранзиционом периоду (доба бивше СФРЈ).

Материјал и метод

Истраживање је проведено анализом података из секундарних извора: статистичких публикација, научних и стручних радова, стратешких и програмских докумената и других база података. Потешкоће са којима су се истраживачи суочили биле су углавном методолошке природе (различите валуте, измјене у методологији праћења истих појава током читавог периода анализе, неконзистентност података за исту појаву и исту годину и сл.).

За потребе истраживања коришћене су историјска и нормативна метода, анализа, синтеза и компарација.

Анализа је вршена поређењем стања неколико кључних индиктора у десетогодишњим интервалима, а као карактеристичне године одабране су: 1950, 1960, 1970, 1980, 1990. (за коју нису били доступни сви подаци), 2000. и 2010. година. Као референтан извор података из период СФРЈ (за који ће у раду бити коришћен скраћени назив први перид) узета је публикација Савезног завода за статистику „Развој република претходне СФР Југославије 1947-1990. године“. За

период БиХ после 90-тих година прошлог вијека (за који ће у раду бити коришћен скраћени назив други период) коришћени су разни доступни извори, уз констатацију да је за тај период било теже обезбједити референтне податке. Отежавајућа околност за други период је одсуство пописа становништва и пољопривредног пописа, тако да бројни подаци представљају мање или више тачне процјене које потичу из разних извора и резултат су различитих методолошких приступа. Хипотеза која је подвргнута провјери током истраживања је - пољопривреда у Босни и Херцеговини је у период од 1950. до 2010. остваривала значајан раст и развој.

Резултати и дискусија

Бруто додана вриједност

Бруто додана вриједност (БДВ) пољопривреде БиХ је, због елиминисања утицаја инфлације, промјене валуте (динар, КМ) и промјене њене куповне моћи, поред апсолутних, исказана и у релативним величинама.

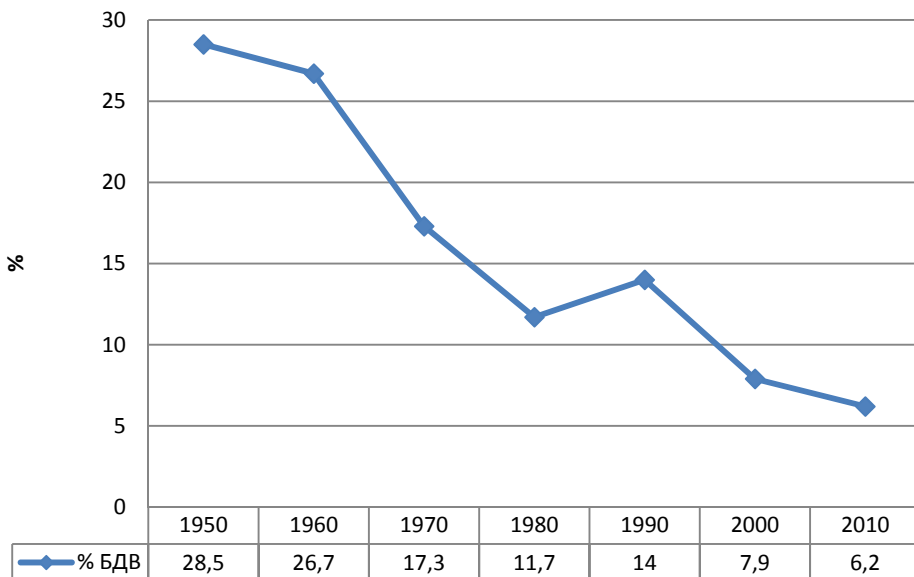
Таб. 1. Бруто додана вриједност пољопривреде БиХ (1950-2010)
Gross value added in agriculture of BiH (1950-2010)

	1950.	1960.	1970.	1980.	1990.	2000.	2010.
Милиона динара (цијене из 1972) <i>million dinars (prices in 1972)</i>	2.515	4.224	4.632	5.384	6.548		
Милиона КМ <i>million BAM</i>						930	1.529
% у БДВ	28,5%	26,7%	17,3%	11,7%	14,0%	7,9%	6,2%

Извор: за први период Миљковић и Николић (1996), а за други период Бруто домаћи производ према производном приступу, 2000-2011, Национални рачуни, тематски билтен 1 (2012).

Source: for first period Miljković i Nikolić (1996); for second period Gross Domestic Product by Production Approach, 2000-2011; National Accounts, Thematic Bulletin 1 (2012)

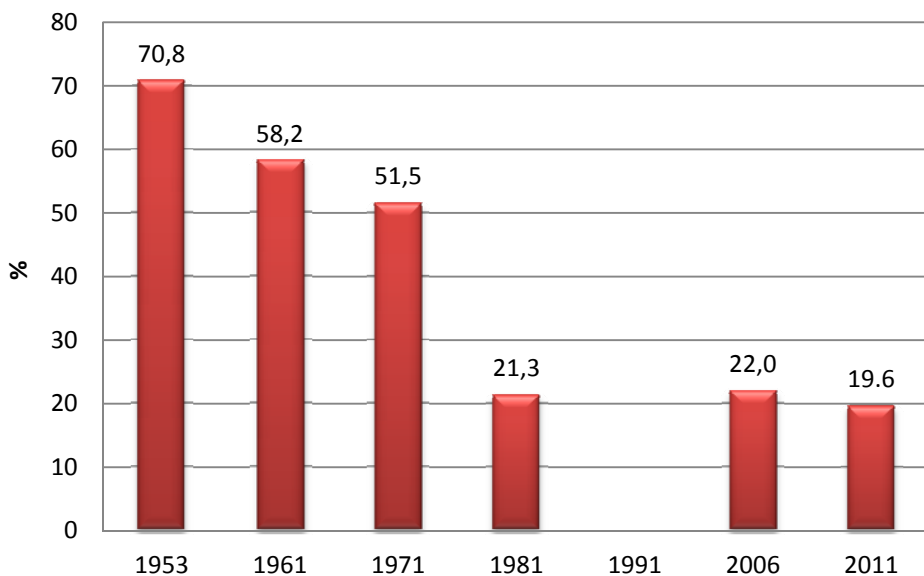
Структура БДП указује да је БиХ прешла развојни пут карактеристичан за већину земаља у развоју током којег је учешће пољопривреде у БДП стално опадало. При томе се бруто додана вриједност пољопривреде у апсолутном износу константно повећавала, али се допринос других дјелатности још више повећавао, тако да је релативни значај пољопривреде постајао све мањи. Међутим, у контексту природних и других услова за пољопривредну производњу у БиХ, учешће пољопривреде у стварању БДП од 6% на почетку XXI вијека је високо и упућује на њену неразвијеност, односно успорени развој непољопривредних сектора.

Граф. 1. Учешће пољопривреде у БДП БиХ (1950-2010)
Share of agriculture in GDP of BiH (1950-2010)

Пољопривредни становништво

Сљедећи индикатор који указује на (не)развијеност БиХ и њене пољопривреде је број пољопривредног становништва, односно његово учешће у укупном становништву, као и однос тог становништва према основном производном ресурсу, пољопривредном и обрадивном земљишту. Недуго после другог свјетског рата (1953) БиХ је имала 1,77 милиона пољопривредног становништва, што је чинило 62,2% њеног укупног становништва. Од тада, број становника који се баве пољопривредом стално се смањивао, а преокрет је настао у периоду 1971-81. година када се број пољопривредног становништва смањило за 814 хиљада. То није била последица само повећања запослености у индустрији, него и масовног одласка (углавном сеоског) радно способног становништва на рад у иностранство. Због дисконтинуитета у публикавању статистичких података тешко је направити везу код учешће пољопривредног становништва у првом и другом периоду. Подаци о званичној запослености у пољопривреди нису релевантни у сврху ове анализе, јер је неформална запосленост у пољопривреди много већа од формалне (званично регистроване). Да би се доступни подаци из оба периода како-тако упоредили, за први период је узет податак о учешћу активног пољопривредног у укупном активном становништву (Миљковић и Николић, 1996), а за други период подаци о запосленима по групама подручја дјелатности (пољопривреда) према подацима Анкете о радној снази за 2006. и 2011. годину.

Граф. 2. Кретање пољоприведног становништва у БиХ (1953-2011)
Dynamics of agricultural population in BiH (1953-2011)

Пошто апсолутни подаци о величини БДВ пољопривреде нису упоредиви за читав период анализе, израчунат је коефицијент односа учешће пољопривреде у стварању БДП и учешћа пољопривредног становништва.

Таб. 2. Однос доприноса пољопривреде БДП-у и пољопривредног становништва у БиХ
Ratio between agriculture contribution to GDP and agricultural population in BiH

		1950.	1960.	1970.	1980.	1990.	2000. ¹	2010.
1	Пољопривреда у БДП <i>Agriculture in GDP</i>	28,5%	26,7%	17,3%	11,7%	14,0%	7,9%	6,2%
2	Пољопр. становништво <i>Agricultural population</i>	70,8%	58,2%	51,5%	21,3%	-	22,0%	19,6%
3	Коефицијент (3=1/2) <i>Coefficient (3=1/2)</i>	0,40	0,46	0,36	0,56	-	0,36	0,32

Извор: прорачун аутора на бази претходних података
Source: author's calculations based on previous data

¹ У случају 2000. године података о учешћеу пољопривреде у БДП је из те године, а податак о пољопривредној запослености из 2006. године, јер за 2000. годину тај податк не постоји.

Овај коефицијент је одраз изведене продуктивности пољопривредног становништва и упућује на аграрну презапосленост, јер је у пољопривредном сектору ангажовано много више радне снаге за производњу јединице друштвеног производа него у другим (непољопривредним) секторима. Увођењем технолошких иновација у пољопривреду тај однос се побољшавао у првом периоду, али забрињава чињеница да је он у другом периоду поново погрошан. Задњих двадесетак година приближно исти проценат пољопривредног становништва даје све мањи допринос у стварању БДП БиХ.

Пољопривредне, обрадиве и наводњаване површине

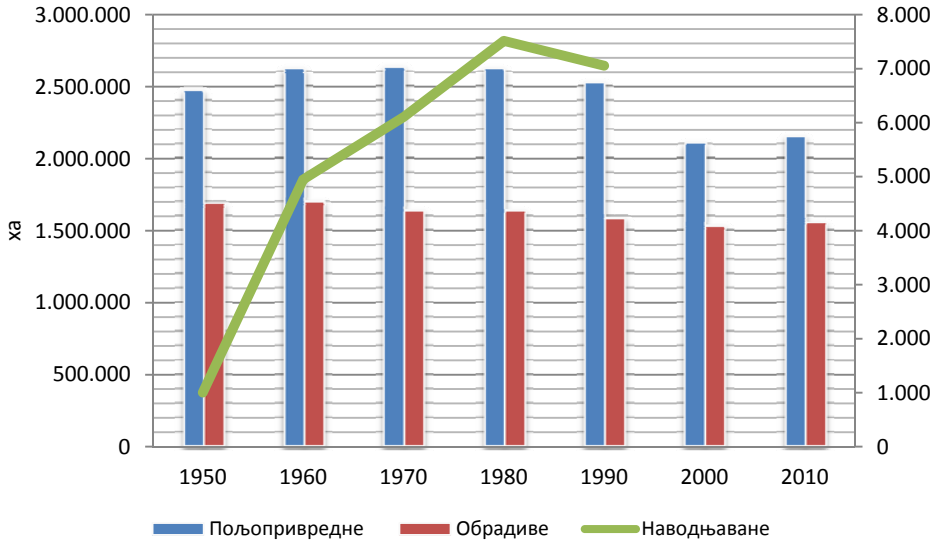
Пољопривредне површине у БиХ кретале су се око 2,5 милиона хектара. Највеће су биле одмах након другог свјетског рата, а након тога је дошло до пошумљавања једног дијела планинских пашњака и до претварања пољопривредног у грађевинско земљиште.

Обрадиве површине у БиХ у првом периоду се крећу између 1,5 и 1,7 милиона хектара. Њихово учешће у укупним пољопривредним површинама се од 70-тих година прошлог вијека стабилизовало на 62%, прије тога је било нешто веће (65-68%). Смањење је углавном последица реалније класификације неких земљишних површина или њихове трајне пренамјене.

Поређењем хистограма на графикону број 3 очито је смањење пољопривредних површина у другом периоду (послије 1990. године). То је последица прекласификације одређених површина из пашњака и ливада у шуме, иако се тешко долази до дефинитивних податка о тој измјени. У извјештају из области пољопривреде за 2008. годину Министарства спољне трговине и економских односа БиХ публикован је податак о површини пољопривредног земљишта у БиХ, уз констатацију да се она значајно смањила. Закључци су изведени на бази резултата ФАО пројекта "Инвентар стања земљишних ресурса у БиХ у послеријатном периоду" и примјене CORINE (COoRdination of Information of in the Environment) методологије. У том извјештају представљена су сазнања да је у БиХ (само) 1.884.906 ха пољопривредних подручја, а 3.127.456 ха шума и полуприродних подручја. Проблем непрецизне катастарске класификације пољопривредног земљишта био је присутна још у доба СФРЈ, па се тако у Дугорочном програму развоја аграрне привреде у БиХ од 1996. до 2000. године (1986) констатује да је разграничење пољопривредног и шумског земљишта у току и да треба да буде разријешено у оквиру израде пространих планова општина.

Наводњаване површине су се повећале са почетних хиљаду на седам хиљада хектара пред крај првог периода, али је поражавајућа чињеница да је то било само 0,1% (на почетку периода), односно 0,7% (на крају периода) укупних обрадивих површина. Податак о изузетно ниском учешћу наводњаваних површина даје дио одговора о ниским приносима у биљној производњи. За послеријатни период се једноставно констатује да се не располаже службеним подацима о наводњаваним површинама. Процјена аутора је да се наводњаване површине у другом периоду нису повећале, што се може очекивати тек након

реализације пројекта наводњавања који ће БиХ провести у сарадњи са Свјетском банком у наредним годинама.

Граф. 3. Пољопривредне, обрадиве и наводњаване површине у БиХ (1950-2010)
Agricultural, cultivated and irrigated areas in BiH (1950-2010)

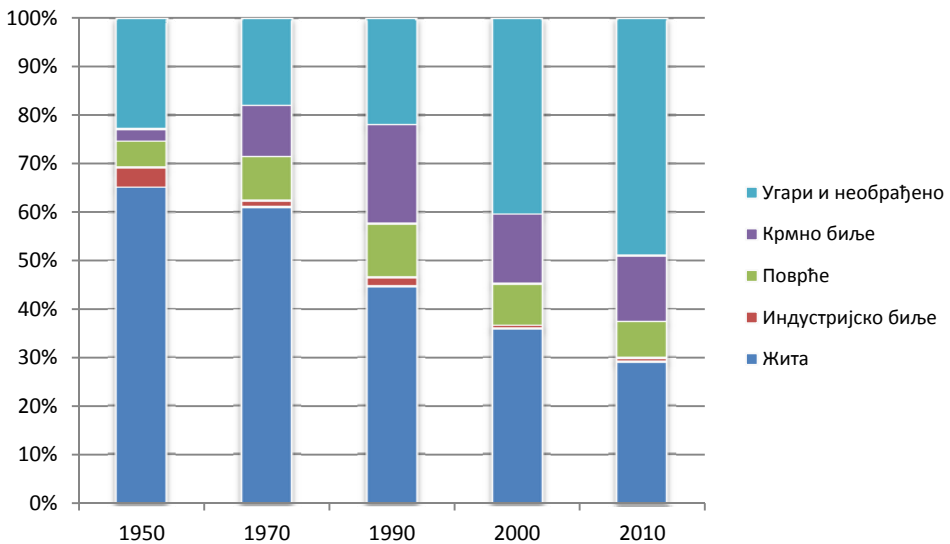
Извор: за први период је Миљковић и Николић (1996), за 2000. годину подаци Агенције за статистику БиХ (добијени на упит), а за 2010. годину Статистички годишњак ФБиХ 2011, Статистички годишњак РС 2011 и Статистички подаци Брчко Дистрикта, билтен бр. 9, 2010
Source: for first period Miljković i Nikolić (1996); for 2000 - data of Agency for Statistics of BiH (obtained on request), for 2010 - Statistical Yearbook of FBiH (2011), Statistical Yearbook of RS (2011) and Statistical data of Brčko District, Bulletin 9 (2010)

Пошто је Југославија имала довољно квалитетних пољопривредних површина, недостатак пољопривредног земљишта у појединим републикама, па ни у БиХ, није изазивао посебну бригу. Напротив, као компаративна предност БиХ истицана је њена висока пошумљеност (Јакшић, 1997).

Поред површине пољопривредног и обрадивог замљишта битна је структура његове употребе и тенденције у њеној промјени. С обзиром на варијације у укупној обрадивој површини, структура њене употребе је анализирана на бази релативних односа учешћа жита, индустријског биља, поврћа и крмног биља. Остатак представљају угари и необрађене површине.

Евидентно је стално повећање угара и неограђених површина које је у 2010. години достигло готово $\frac{1}{2}$ укупно обрадивих површина (49%), односно близу пола милиона хектара. Око 40 хиљада хектара необрађених површина у БиХ се може приписати минама (Процјена угрожености БиХ од природних или других несрећа, 2011), један дио напуштеним имањима због ратом узрокованог расељавања становништва, али је за највећи број хектара необрађених ораница

криво одсуство економског интереса власника да их обрађују. Нарочито велики скок необрађених површина се десио у периоду од 2000. до 2010. године, када се престало обрађивати око 80 хиљада хектара ораница. У структури употребе ораница константно се смањује учешће жита. Површине засијане житима су са 788 хиљада хектара спале на 293 хиљаде хектара. Све до 2000. године повећавале су се површине под поврћем, али су се и оне у задњих десет година значајно смањиле. Исту тенденцију (порастан па смањење) има и крмно биље, док се површине под индустријским биљем константно смањивале и пале су испод 1% обрадивих површина, односно на симболичних седам хиљада хектара. Приказани трендови употребе обрадивих површина у БиХ су неповољни и алармантни у погледу повећања необрађених површина и позивају на потребу хитних интервенција да би се зауставило даље игнорисање овог важног природног ресурса.

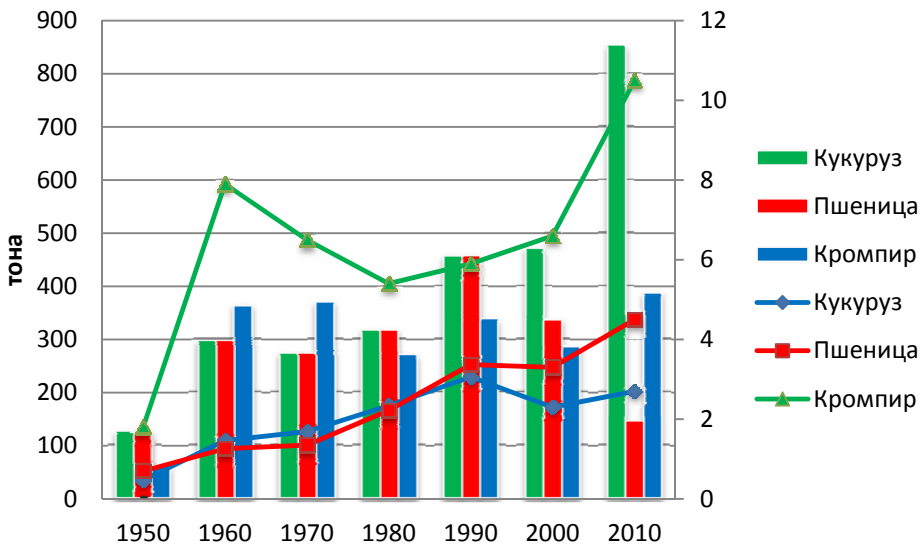
Граф. 4. Структура употребе обрадивих површина у БиХ (1950-2010)
Structure of arable land use in Bosnia and Herzegovina (1950-2010)

Извор: за први период Миљковић и Николић (1996), за 2000. годину подаци Агенција за статистику БиХ (добijени на упит), а за 2010. годину Саопштење о пожњевеним површинама Агенција за статистику БиХ

Source: for first period-Miljković i Nikolić (1996); for 2000 - data of Agency for Statistics of BiH (obtained on request); for 2010 - Agency for Statistics of BiH Statement on Harvested Areas

Смањење обрађених површина и тенденције опадања учешћа биљних врста веће додане вриједности не могу се окарактерисати као допринос развоју пољопривреде у БиХ. За потврду овог закључка извршена је додатна анализа продуктивности коришћења обрадивих површина на основу оствареног укупног обима производње и просјечног приноса по јединици површине (хектару).

За праћење продуктивности биљне производње узета су три кључне биљне врсте (пшеница, кукуруз и кромпир) које током читавог анализираних периода заузимају више од 60% укупно засијаних површина у БиХ. Приноси пшенице, кукуруза и кромпира увећани су током 60 година (у просјеку) за 6 пута, што је позитивна промјена. Повећање просјечних приноса потврђује да је остварен развој пољопривредне производње због примјене напреднијих производних технологија. Амбиције истраживача у овом раду нису биле да упореде остварене приносе у БиХ са другим земљама, па остварени приноси нису коментарисани као добри или лоши у односу на регионални, европски или свјетски просјек.

Граф. 5. Кретање обима производње и просјечних приноса пшенице, кукуруза и кромпира у БиХ (1950-2010)

Dynamics of production volume and average yield of wheat, maize and potatoes in Bosnia and Herzegovina (1950-2010)

Извор: за први период Миљковић и Николић (1996), за 2000. годину Статистички билтен бр. 1 Агенција за статистику БиХ, а за 2010. годину Саопштење о пожњевеним површинама Агенција за статистику БиХ.

Source: for first period - Miljković i Nikolić (1996); for 2000 - Statistical Bulletin No. 1 (Agency for Statistics of BiH); for 2010 - Agency for Statistics of BiH Statement on Harvested Areas

Повећање просјечних приноса је начин како се може компенzirати смањење засијаних површина, а да се оно не одрази на смањење укупног обима производње. Анализа на примјеру БиХ за период 1950-2010. показује да се не може донијети универзалан закључак. Код пшенице, обим производње у 2010. години (145 хиљада тона) је незнатно изнад њеног обима производње 1950. године (127 хиљада тона). У међувремену је остварено повећање просјечног

принос пшенице за 5,7 пута које није било довољно да компензира 125 хиљада хектара мање засијаних површина пшеницом. Код кукуруза је ситуација повољнија. Смањење површина под кукурузом (око сто хиљада хектара мање у 2010. у односу на 1950. годину) и остварено повећање просјечног приноса за 6,4 пута резултирало су тиме да је обим производње кукуруза у 2010. години (853 хиљаде тона) највећи у анализираном периоду. Код кромпира је повећање просјечног приноса за 5,8 пута такође било довољно да компензира смањење површина под кромпиром од двадесетак хиљада хектара, тако да је остварени обима производње у 2010. години од 378 хиљада тона историјски највећи, иако је кромпиром засијана до тада најмања површина (36 хиљада хектара).

Сточни фонд

Сточни фонд је током другог свјетског рата био уништен и његова обнова је почела одмах по његовом завршетку. Слично се десило и након задњег рата. Бројно стање стоке у оба периода сумирано је у сљедећој табели.

Таб. 3. Бројно стање стоке у БиХ (1950-2010) (у 000)
Number of livestock in BiH (1950-2010) (in 000)

	1950.	1960.	1970.	1980.	1990.	2004.	2010.
Говеда <i>Cattle</i>	1.148	1.097	990	970	874	453	462
Краве <i>Cows</i>						339	277
Свиње <i>Pigs</i>	316	489	388	568	614	595	590
Овце <i>Sheep</i>	1.766	2.204	1.981	1.390	1.319	893	1.046
Живина <i>Poultry</i>	2.428	3.259	4.548	7.944	6.544	9.476	21.802
Коњи <i>Horses</i>	184	256	215	169	100	28	19

Извор: за први период је Миљковић и Николић (1996), за 2004. годину подаци Агенције за статистику БиХ (добijени на упит) и саопштење Агенције за статистику БиХ о бројном стању стоке, перади и сточне производње у 2010. години.

Source: for first period - Miljković i Nikolić (1996); for 2004 - data of Agency for Statistics of BiH (obtained on request); for 2010 Agency for Statistics of BiH Statement on Harvested Areas

Број говеда у БиХ је стално опадао и данас је мањи од $\frac{1}{2}$ њиховог броја непосредно последице другог свјетског рата. Међутим, смањење броја говеда се није негативно одразило на производњу млијека и меса јер се десио прелаз од екстензивног ка интензивном начину производње. Број свиња је током читавог периода на приближно истом нивоу, између 500 и 600 хиљада, осим значајног пада седамдесетих година прошлог вијека. Након задњег рата број оваца је преполовљен, али је поново прешао милион грла (иако постоје одређене сумње у

тачност овог податка). За разлику од првог периода у којем је већину живине посједовало стотине хиљада сеоских домаћинстава, у другом периоду број таквих домаћинстава се смањило, али је повећан број комерцијалних фарми које годишње утве на стотине хиљада бројлера. Број живине увећан је за девет пута у односу на 1950. годину, захваљујући томе што је њен тов постао комерцијална дјелатност. За разлику од живине, број коња на крају анализираниог периода је мањи за десет пута, што је последица механизације пољопривредне производње. Било би интересантно упоредити и број кошница пчела, али тај податак није био обрађен у извору који је коришћен за први период анализе. Углавном, са становишта поређења бројног стања стоке у првом и другом периоду ситуација није тако лоша, а треба имати у виду и то да у другом периоду приближно исти број стоке држи мањи број пољопривредних газдинстава, што значи да се просјечан број грла по газдинству повећао.

Повећања код једне и смањења код друге врсте домаћих животиња објективније се може сагледати преко условног броја грла. Број условних грла стоке у БиХ је за трећину мањи него на почетку анализираниог периода. Највећи пад сточног фонда забиљежен је током и непосредно након задњег рата. Повећање броја условних грла у задњој декади остварено је искључиво захваљујући повећању броја живине.

Таб. 4. Бројно стање стоке у БиХ (1950-2010) (у 000 условних грла²)
Number of livestock in BiH (1950-2010) (in 000 livestock units²)

	1950.	1960.	1970.	1980.	1990.	2004.	2010.
Говеда <i>Cattle</i>	918,4	877,6	792,0	776,0	699,2	362,4	369,6
Свиње <i>Pigs</i>	158,0	244,5	194,0	284,0	307,0	297,5	295,0
Овце <i>Sheep</i>	176,6	220,4	198,1	139,0	131,9	89,3	104,6
Живина <i>Poultry</i>	24,3	32,6	45,5	79,4	65,4	94,8	218,0
Коњи <i>Horses</i>	184,0	256,0	215,0	169,0	100,0	28,0	19,0
Укупно УГ <i>Total LU</i>	1.461,3	1.631,1	1.445,	1.447,4	1.303,5	872,0	1.006,2

Извор: прорачун аутора на бази података из претходне табеле.

Source: Author's calculations based on data from previous table

² Превођење на условна грла извршено је на бази коефицијента који су дефинисати регулативом ЕК, Commission Regulation (EC) No. 1200/2009, прилагођених властитом прорачуну.

Закључак

Од осамдесетих година прошлог вијека пољопривредом у БиХ бави се двадесетак посто њеног становништва. Овако висок проценат пољопривредног становништва у правилу је индикатор недовољне развијености земље, што се може потврдити и у случају БиХ. Значајан број становништва у БиХ се бави пољопривредом, више из нужде, него из рационалног опредјељења које би било посљедица посебних природних погодности или повољне конкурентске позиције. Бруто додана вриједност са којом пољопривреда доприноси стварању укупног бруто домаћег производа у БиХ током анализираних периода (1950-2010) у апсолутном износу расте, а у релативном смислу опада, што је резултат бржег раста других (непољопривредних) сектора. Површина пољопривредног земљишта се смањивала, а још више проценат његове обрађености, што је неповољан индикатор развоја БиХ пољопривреде. Приноси појединих пољопривредних производа константно расту, али то у неким случајевима није било довољно да компензира смањење засијаних површина, тако да се данас у БиХ неких пољопривредних производа производи мање него прије 50-60 година, што је такође неповољан индикатор развоја пољопривреде. Број говеда, оваца и коња је мањи, број свиња стагнира, а број живине се повећао. Сточарска производња се интензивира, тако да исти или мањи број домаћих животиња обезбјеђује исту или већу количину анималних производа. Генерално, већина одабраних индикатори указује да је пољопривреда у БиХ и даље неразвијена, док је њен значај за цјелокупни привредни развој све мањи.

У контексту афирмације и примјене концепта одрживог развоја у будућности се мора остварити већи степен употребе обрадивог земљишта у БиХ на начин да пољопривредна производња не буде извор додатног загађења природе, а број и врсту стоке треба прилагодити расположивим пољопривредним површинама које су у функцији производње сточне хране. У оквиру општег процеса транзиције и пољопривреда у БиХ мора да се мијења, не толико у сфери промјене власничке структуре, колико у сфери модернизације начина производње и продаје пољопривредних производа и прилагођавања начину пословања који карактеришу либерализација спољнотрговинског пословања, комплексан систем субвенционирања и све већи број стандарда и других норми којима се условљавају производња и продаја хране на домаћем и међународном тржишту.

Литература

- Агенција за статистику БиХ. (2002). *Статистички билтен, број 1*. Сарајево: Агенција за статистику БиХ.
- Агенција за статистику БиХ. (2006). *Анкета о радној снази 2006 (коначни резултати)* (стр. 38.). Сарајево: Агенција за статистику БиХ.

- Агенција за статистику БиХ. (2010). *Бруто домаћи производ према производном приступу, 2000-2009, Национални рачуни, Тематски билтен 1*. Сарајево: Агенција за статистику БиХ.
- Агенција за статистику БиХ. (2011а). *Анкета о радној снази 2011 (коначни резултати)* (стр. 38.). Сарајево: Агенција за статистику БиХ
- Агенција за статистику БиХ. (2011б). *Бруто домаћи производ за БиХ 2011, производни приступ, саопштење број 6*. Сарајево: Агенција за статистику БиХ.
- Агенција за статистику БиХ. (2011с). *Пожњевене површине и производња по усјевима 2010, Саопштење бр. 2*. Сарајево: Агенција за статистику БиХ.
- Агенција за статистику БиХ. (2011д). *Бројно стање стоке и перади и сточна производња у 2010. години, Саопштење бр. 6*. Сарајево: Агенција за статистику БиХ.
- Агенција за статистику ФБиХ. (2011е). *Статистички годишњак Федерације БиХ* (стр. 203.). Сарајево: Агенција за статистику ФБиХ.
- Агенција за статистику БиХ. (2012). *Бруто домаћи производ према производном приступу, 2000-2011, Национални рачуни, тематски билтен 1*. Сарајево: Агенција за статистику БиХ.
- Агрономско пољопривредно - прехранбени факултет Свеучилишта у Мостару. (2011а). *Стратегија господарења пољопривредним земљиштем*. Агрономско пољопривредно - прехранбени факултет Свеучилишта у Мостару.
- Агрономски и прехранбено-технолошки факултет Свеучилишта у Мостару. (2011б). *Основе уређења земљишта – Програм наводњавања и програм укрупњавања посједа у Федерацији Босне и Херцеговине* (стр. 50.). Агрономски и прехранбено-технолошки факултет Свеучилишта у Мостару.
- Агенција за статистику Брчко Дистрикта. (2010). *Статистички подаци Брчко Дистрикта, билтен бр. 9 (стр. 21.)*. Агенција за статистику Брчко Дистрикта.
- Commission Regulation No. 1200/2009. European Commission.
- Јакшић, Д. (1997). *Постдејтонска стварност и перспектива* (стр. 121.). Бања Лука: Атлантук.
- Миљковић, Д. и Николић, М. (1996). *Развој република претходне СФР Југославије 1947-1990. године*. Београд: Савезни завод за статистику.
- Министарство сопољне трговине и економских односа БиХ. (2009а). *Извјештај из области пољопривреде у Босни и Херцеговини за 2008. Годину* (стр. 79-82). Сарајево: Министарство сопољне трговине и економских односа БиХ.
- Министарство сопољне трговине и економских односа БиХ. (2009б). *Извјештај из области пољопривреде у Босни и Херцеговини за 2008. годину* (стр. 79-82). Сарајево: Министарство сопољне трговине и економских односа БиХ.
- Републички завод за статистику РС. (2011). *Статистички годишњак Републике Српске 2011* (стр. 170.). Бања Лука: Републички завод за статистику РС.

- Републички комитет за пољопривреду, шумарство и водопривреду. (1986). *Дугорочни програм развоја аграрне привреде БиХ 1986-2000* (стр. 15). Сарајево: Републички комитет за пољопривреду, шумарство и водопривреду.
- Савјет министара БиХ. (2011). *Процјена угрожености БиХ од природних и других несрећа* (стр. 268.). Сарајево: Савјет министара БиХ.

Basic Indicators of Agricultural Development in Bosnia and Herzegovina - Retrospective from 1950 to 2010

Željko Vaško¹, Stevo Mirjanić¹

¹*Faculty of Agriculture, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina*

Abstract

In the last twenty years agriculture in Bosnia and Herzegovina has been characterized by the transition from a socialistic planned to a capitalistic market economy and reconstruction of a consequences of the civil war. The achieved level of agricultural development is often estimated on the bases of comparison status of certain indicators with the countries in the region or in the EU. In this paper was selected the approach of comparison agricultural development in Bosnia and Herzegovina (BiH) with itself, monitoring the development of its agriculture in sixty years period, starting in 1950 and ending in 2010. For this retrospective were selected indicators for which was possible to find comparative data for the entire period: agriculture gross domestic product (GDP), rural employment, the size and structure of agricultural and arable land, production volume and average yields of some key agricultural products and the number of livestock. The analysis of these indicators was found that during the past sixty years in BiH was an increase in agriculture GDP, despite a significant reduction of the agricultural population, that was reduced cultivated land and changed the structure of the use of arable land, that the average yield increased, but not significantly, and that the number of livestock in some species reduced (cattle, sheep and horses) and increased in others (pigs and poultry). Based on the analysis of selected indicators, and bearing in mind the development of the productive capacities, which happened in the meantime, the general conclusion is that there has been reached, but insufficient, progress in the development of agriculture in BiH in the period since 1950 to 2010. In the transition period that started and it is still on the scene in BiH and its agriculture have to significantly changed to adapt to the new conditions of production and sales of agricultural products.

Key words: Bosnia and Herzegovina, agriculture, development, development indicators

Željko Vaško

E-mail address:

zeljko.vasko@agrofabl.org